

BE-A0510_002084_002418_DUT

Inventaris van het archief van het Belgisch
Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van
Soltau, 1915-1919

Het Rijksarchief in België
Archives de l'État en Belgique
Das Staatsarchiv in Belgien
State Archives in Belgium

This finding aid is written in Dutch.

BESCHRIJVING VAN HET ARCHIEF:.....	5
Raadpleging en gebruik.....	6
Voorwaarden voor de raadpleging.....	6
Voorwaarden voor de reproductie.....	6
Geschiedenis van archiefvormer en archief.....	7
Archiefvormer.....	7
Naam.....	7
Geschiedenis.....	7
Bevoegdheden en activiteiten.....	13
Archief.....	14
Geschiedenis.....	14
Verwerving.....	14
Inhoud en structuur.....	15
Inhoud.....	15
Ordening.....	15
 BESCHRIJVING VAN DE SERIES EN ARCHIEFBESTANDDELEN.....	 17
A. Algemeen secretariaat.....	17
1. Archiefbeheer.....	17
2. Interne organisatie.....	17
3. Relaties onderhouden met de kampoverheden.....	17
4. Samenwerken met de hulporganisaties.....	17
7 - 15 Ingekomen brieven van de hulporganisaties. 1915-1918.....	17
17 - 21 Brievenboeken met minuten van uitgaande brieven. 1915-1917.....	18
5. Inlichtingen verstrekken.....	18
6. Onderwijs inrichten.....	19
7. Meehelpen aan de organisatie van de repatriëring.....	19
B. Boekhouding.....	21
C. Levensmiddelen- en kledingdienst.....	22
1. Secretariaat.....	22
2. Magazijn.....	23
3. Verzending naar de Arbeidskommando's.....	23
63 - 65 Brievenboeken met minuten van uitgaande brieven aan de Arbeidskommando's. 1916-1918.....	23
70 - 85 Dossiers inzake de hulpverlening aan de krijgsgevangenen in de Arbeidskommando's. 1915-1918.....	24
4. Controledienst.....	26
D. Brooddienst.....	28
1. Secretariaat.....	28
106 - 110 Minuten van uitgaande brieven. 1916-1919.....	28
2. Magazijn.....	28
3. Verzending naar de Arbeidskommando's.....	28
E. Klachtendienst.....	30
F. Dienst voor ziekenzorg.....	31
G. Œuvre des colonies.....	32
1. Organisatie.....	32
129 - 132 Dossiers inzake hulpverlening aan de gevangenen tewerkgesteld in de Arbeidskommando's. 1916-1918.....	32
2. Bioscoop.....	32

---

3. Taverne.....	33
3.1. Boekhouding.....	33
3.2. Magazijn.....	33

Beschrijving van het archief:

Naam archiefblok:

WO I. Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Soltau

Periode:

1915 - 1919

Archiefbloknummer:

BE-A0510.1412

Omvang:

- Omvang geïndexiseerd: 4.50 m
- Laatste bestanddeelnummer: 146.00

Archiefbewaarplaats:

Algemeen Rijksarchief / Archives générales du Royaume

Archiefvormers:

Belgisch Hulpcomité van het krijgsgevangenkamp in Soltau, 1915-1919

Raadpleging en gebruik

VOORWAARDEN VOOR DE RAADPLEGING

Het archiefbestand is vrij raadpleegbaar.

VOORWAARDEN VOOR DE REPRODUCTIE

Voor de reproductie van archiefstukken gelden de voorwaarden en tarieven van toepassing in het Algemeen Rijksarchief.

Geschiedenis van archiefvormer en archief

ARCHIEFVORMER

NAAM

Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Soltau
Comité de secours belge dans le camp des prisonniers de guerre de Soltau

GESCHIEDENIS

In de loop van de maanden augustus, september en oktober van 1914 veroverde het Duitse leger het grootste gedeelte van het Belgisch grondgebied. Ongeveer 35.000 Belgische militairen werden tijdens de opeenvolgende militaire operaties krijgsgevangen gemaakt en opgesloten in Duitse kampen. Door de ratificatie van de Conventie van Den Haag uit 1907 hadden de meeste Westerse landen enkele basisregels erkend voor de behandeling van de krijgsgevangenen. In de eerste plaats hadden de gevangenen recht op een humane behandeling (art.4). Qua voeding, kleding en slaapgelegenheid moesten zij behandeld worden zoals de eigen soldaten (art.7). Zij konden aan het werk gesteld worden, maar in dit geval moesten ze een salaris krijgen. De arbeid mocht evenwel niet buitensporig zijn en tewerkstelling in de oorlogsindustrie was verboden (art.6). Officieren konden echter in geen geval tewerkgesteld worden. Humanitaire organisaties hadden het recht de krijgsgevangenen te helpen (art.15) en brieven en postpakketten waren vrijgesteld van taksen (art.16).

De Belgische krijgsgevangenen werden meestal opgevangen in inderhaast opgerichte barakkenkampen in Altengrabow, Giessen, Munster, Sennelager, Soltau, Hamelen en Friedrichsfeld waar ze vier jaar lang samenleefden met Franse, Engelse, Russische, Senegalese, Algerijnse, Tunesische en Indische lotgenoten. De officieren genoten een geprivilegieerde behandeling en werden gehuisvest in leegstaande kazernes, kastelen en citadellen. Vaak konden ze beschikken over een persoonlijke ordonnans. In de grootste kampen werden tot 20.000 manschappen gehuisvest. Deze kampen groeiden als het ware uit tot houten dorpen met een eigen ziekenhuis, grootkeukens, refters, kantines, kapellen, bibliotheken, een theater en een filmzaal. De gevangenen organiseerden op eigen houtje allerlei onderwijsinitiatieven. In sommige kampen werd een eigen tijdschrift uitgegeven en waren er allerhande sportverenigingen (voetbal was immens populair), een internationaal orkest, een theatergroep en/of soldatenkoor om de tijd op een aangename manier te verdrijven.

Daar het voedsel dat men voorgezet kreeg in de kampkeukens ontoereikend was, vroegen de meeste gevangenen aan hun familieleden om - in de mate van het mogelijke - levensmiddelen op te sturen. Gebruikmakend van het bovenvermelde artikel 15 hadden tal van filantropen hulporganisaties

---

opgericht, zowel in het bezette België als in het buitenland, om het lot van de Belgische krijgsgevangenen in Duitsland te verzachten. Aanvankelijk waren het vooral familieleden die via deze tussenweg individuele hulppakketten met brood, beschuiten, koffie, kleding en tabak bezorgden aan hun geliefden. De familieleden of 'oorlogsmeters' konden eigen pakjes binnenbrengen of geld overmaken, zodat de hulporganisaties standaardcolli's konden versturen. Het was ook mogelijk zich te 'abonneren' zodat de krijgsgevangene op gezette tijdstippen een colli ontving. Men had de keuze uit een uitgebreid gamma standaardpakketten naargelang ieders beurs. Vooral gedroogd fruit, koffie, allerhande ingeblikte groenten en vlees, melk, kaas, confituur, rijst en sardienen werden verstuurd. Brood, beschuiten, sigaren, sigaretten of tabak, chocolade, zeep en gecondenseerde melk waren het meest gegeerd. Soms werden ook kledingstukken, schoenen en boeken op deze manier verstuurd. Alcohol, kranten, wapens, messen, werktuigen die gebruikt konden worden bij ontsnappingen, munitie en explosieven mochten om evidente redenen niet verstuurd worden.¹

Het toegelaten aantal zendingen werd door de Duitsers spoedig beperkt tot twee per maand. De colli's waren vaak 1 tot 3 weken onderweg alvorens ter bestemming te raken. Hulpbehoevende Belgische gevangenen die geen individuele colli's ontvingen, werden niet in de steek gelaten maar kregen levensmiddelen via de zogenaamde collectieve verzendingen. Bepaalde levensmiddelen werden in bulk per trein naar de kampen verzonden waar zij uitgedeeld werden aan de behoeftigen. Daarnaast had elke gevangene recht op 2 kg. brood per week. Deze (minder snel bederfbare) broden werden doorgaans verzonden via Bazel door de Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre in Parijs zodat ze na 5 à 6 dagen ter bestemming waren.

Natuurlijk kon de Belgische regering diegenen die gevochten hadden voor hun vaderland niet volledig aan hun lot overlaten. Daarom werden de belangrijkste particuliere hulporganisaties voor de krijgsgevangenen gesubsidieerd. Toen duidelijk werd dat de oorlog langer zou aanslepen dan verwacht, richtte minister van Justitie Carton de Wiart in mei 1915 in Le Havre het Werk tot Bijstand aan de Belgische Krijgsgevangenen in Duitsland op. In 1917 werd de naam omgedoopt tot Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. Het Werk moest morele en materiële hulp verlenen aan de krijgsgevangenen (via de verzending van levensmiddelen, kleding en boeken), inlichtingen verlenen aan de families van de krijgsgevangenen en de werking van de verschillende liefdadigheidscomités beter coördineren. De nieuwe organisatie was gevestigd in de 'Villa Suzanne' aan de Désiré-Dehorslaan in Sainte-Adresse. Voorzitter Gerard Cooreman en secretaris Victor Yseux pakten de zaken kordaat aan en verstuurd onmiddellijk een rondzendbrief naar de verschillende krijgsgevangenkampen om inlichtingen in te winnen over het aantal behoeftigen, welke goederen het meest dringend waren, enzovoort. Zo zorgde het Werk er spoedig voor dat de nodige kledij, ondergoed, schoenen en boeken vanuit Le Havre naar de Duitse kampen werd gezonden. Toen het Belgisch

---

1 De Duitse richtlijnen i.v.m. het versturen van de pakjes wijzigden frequent.

leger zijn oude uniformen inruilde voor de bekende kakitenues werden deze uniformen naar Duitsland gezonden.²

Omdat men vanuit Le Havre onmogelijk alle krijgsgevangenen kon bevoorraden, werd een beroep gedaan op de particuliere hulporganisaties. Secretaris Yseux bezocht de reeds bestaande liefdadigheidswerken ter plaatse of ontving de voorzitters in Le Havre en vroeg hen aan te sluiten bij het officiële Belgische initiatief. We citeren hier slechts de belangrijkste aangesloten comités: het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel (met filialen in zowat alle belangrijke steden in het bezette België), La Cantine du soldat prisonnier in Brussel, Relief for Belgian prisoners in Germany in Londen, het Œuvre d'Assistance aux prisonniers de guerre belges in Parijs, de Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern en de Belgische Afdeling van het Internationaal Liefdewerk voor Krijgsgevangenen en Gewonden in Maastricht. De tientallen krijgsgevangenkampen, kriskras verspreid over het hele Duitse grondgebied, werden onderling verdeeld onder de aangesloten comités, zodat elke organisatie instond voor de bevoorrading van een aantal specifieke kampen.³ Omdat de Duitse overheid de gevangenen frequent naar een ander kamp of Arbeidskommando overbracht, werd - op 27 juli 1917 - de strikte verdeling van de kampen verlaten. De liefdadigheidsorganisaties konden voortaan 'hun' gevangenen bevoorraden ongeacht in welk kamp zij zich bevonden. Voor de collectieve verzendingen bleef de verdeling evenwel van toepassing.⁴ Voor de interne verdeling van de hulpgoederen in de krijgsgevangenkampen deden de hulporganisaties aanvankelijk beroep op een vertrouwenspersoon die moest waken over de correcte distributie van de individuele en collectieve verzendingen. Deze persoon had een belangrijke administratieve taak. Hij moest de namen van behoeftige gevangenen doorgeven, namen van getransfereerde gevangenen melden en problemen bij de verzendingen melden.

---

2 Voor meer informatie raadpleeg de inleiding in: VANDEN BOSCH H., Inventaris van het archief van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen (1914-1925), Brussel, 2009 [Inv. I 436].

3 Voor de precieze verdeling verwijzen we naar de gepubliceerde jaarverslagen: Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 9 décembre 1916, Parijs, 1917. Œuvre d'assistance aux prisonniers belges en Allemagne. Comité central : Le Havre. Rapport présenté à l'assemblée générale du 26 février 1917, Parijs, 1917. Office central belge pour les prisonniers de guerre. Quatrième et dernier rapport septembre 1917- mars 1924, Brussel, 1924. Office central belge pour les prisonniers de guerre. Troisième rapport annuel, présenté à l'assemblée générale du 10 janvier 1918, Brussel, 1918.

4 De archieven van een aantal hulporganisaties worden in het Rijksarchief bewaard. VANDEN BOSCH H., Inventaris van de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919) [Inv I 448], Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918), Brussel, 2009 [Inv. I 449]; VANDEN BOSCH H., Inventaris van het archief van het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel, Brussel, 2009 [Inv I 432]; VANDEN BOSCH H., Inventaris van het archief van het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht, Brussel, 2009 [Inv. I 433].

In de loop van 1915 werden in de meeste kampen Frans-Belgische Hulpcomités opgericht waarvan de Belgische leden democratisch verkozen werden onder de landgenoten. Meestal volgden de leden elkaar in sneltempo op door transfers naar Arbeidskommando's en andere kampen. Geleidelijk splitsten de Belgen zich af en richtten ze een apart Hulpcomité op. Er werden statuten opgesteld en er werd op regelmatige tijdstippen vergaderd. De secretarissen van de Hulpcomités voerden een uitgebreide briefwisseling met de hulporganisaties over de bestelling en distributie van de pakjes. Daar men ook inlichtingen over de verblijfplaats van de gevangenen moest bezorgen aan diverse instanties werden registers aangelegd met de namen van de gevangenen die in het kamp en in de Arbeidskommando's verbleven. De financiën en het magazijn werden minutieus beheerd daar men verantwoording moest afleggen aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le Havre. Bovendien trachtte men elke schijn van vriendjespolitiek bij de uitdeling van hulpgoederen te vermijden.

Eén van de belangrijkste taken van de Hulpcomités was de organisatie van de verzendingen naar de Arbeidskommando's vermits het grootste gedeelte van de gevangenen tewerkgesteld was bij lokale landbouwers (vooral in de zomermaanden), in de fabrieken, in de mijnen of bij lokale overheidsbesturen (moerassen droogleggen, woeste heidegronden draineren, wegen aanleggen, enz.). Zij moesten vaak zware fysieke arbeid leveren en de extra rantsoenering was zeer welgekomen. De leden van het Hulpcomité stonden frequent in contact met de afgevaardigden in de Arbeidskommando's. Dat was een hele opgave daar sommige Hulpcomités meer dan 2.000 verschillende Arbeidskommando's onder hun hoede hadden. In het algemeen werd het werk van de Hulpcomités fel bemoeilijkt door het feit dat de Duitse militaire overheid de onhebbelijke gewoonte had de gevangenen voortdurend van kamp of Arbeidskommando te wisselen. Bovendien verschilde de medewerking van de lokale commandanten van kamp tot kamp. In een aantal kampen staken de commandanten de nodige stokken in de wielen, maar in andere kampen verleenden zij hun volledige medewerking. Deze willekeur werd aan banden gelegd op 10 oktober 1916, toen de Hulpcomités de officiële toestemming kregen onbeperkt te corresponderen met de hulporganisaties. Dit principe werd nogmaals bevestigd in het Frans-Duits akkoord van 15 maart 1918. In de kampen waar slechts een tiental landgenoten verbleven, werden de Belgen doorgaans bevoorraad door het Frans Hulpcomité. Veel pakjes kwamen om allerhande redenen niet ter bestemming. Zo durfden personeelsleden van de Duitse douane-, censuur- en postdiensten, die erg te lijden hadden onder de continentale blokkade, al eens een colli mee naar huis nemen om hun gezin een extraatje te gunnen. Men kon altijd klacht indienen in geval men een colli niet ontvangen had maar of dit veel effect had, is zeer de vraag.

Uit medeleven met de zieke lotgenoten deelden de Hulpcomités extra levensmiddelen uit aan de gevangenen die opgenomen waren in de lazaretten. Er werden eveneens geldomhalingen georganiseerd om grafzerken te kopen om de graven van overleden makkers te verfraaien. Vaak zette het Hulpcomité zich ook in om onderwijsactiviteiten te organiseren, een bibliotheek op te richten en te zorgen voor ontspanningsmogelijkheden (o.a. sport, muziek,

bioscoop).

Om het lot van de gewonde en zieke krijgsgevangenen te verzachten, werden vrij snel diplomatieke onderhandelingen opgestart om hun onderlinge uitwisseling te bekomen. Na tussenkomst van het Vaticaan werd in februari 1916 een akkoord gesloten om de zwaargewonde of -zieke gevangenen te internen in het neutrale Zwitserland, waar zij konden profiteren van het gezonde bergklimaat om hun herstel te bespoedigen. De invaliden die er het ergste aan toe waren konden uitgewisseld en gerepatriëerd worden.⁵ De voorwaarden om in aanmerking te komen voor internering in Zwitserland waren: minstens 18 maanden gevangenschap, de Duitse, Franse, Belgische of Britse nationaliteit bezitten en lijden aan één van de volgende ziektebeelden: tuberculose, allerlei bloedziektes, chronische aandoeningen aan de luchtwegen of de inwendige organen, blind- of doofheid, huidziektes, ernstige reuma, verlies van lichaamsdelen of verlamming. Alcoholici, mentaal zieken en besmettelijke zieken kwamen niet in aanmerking. De selectie gebeurde door een commissie van geneesheren. Zij stelden na medisch onderzoek per kamp een lijst op van de krijgsgevangenen die aan de selectiecriteria voor internering of repatriëring voldeden.⁶

Op 11 november 1918 was de grote oorlog eindelijk achter de rug. Het wapenstilstandsverdrag legde de onmiddellijke repatriëring op (zonder wederkerigheid) van alle krijgsgevangenen van de geallieerden en van de Verenigde Staten. Onder de Belgische krijgsgevangenen, die allen zo snel mogelijk naar huis wensten te keren, was intussen grote beroering ontstaan. Ze kloegen over het voedseltekort. De verzendingen kwamen niet meer ter bestemming o.a. omdat de uitgehongerde Duitse bevolking de treinwagons plunderde. Bovendien werden de kampen precies op dit moment geteisterd door de beruchte Spaanse griep. Eén van de eerste maatregelen die getroffen werd, was de aanduiding van tweetalige Belgische officieren die naar de

---

5 Slechts zo'n 2.500 Belgen werden in de loop van de oorlog vanuit Duitsland of Zwitserland gerepatriëerd. Zij gingen echter niet terug naar het bezette België maar verbleven doorgaans in Frankrijk.

6 De teksten van de verschillende akkoorden kunnen teruggevonden worden in FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés*, 1916. Premier rapport fait par ordre du colonel Hauser, médecin d'armée, Genève, 1917; FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés*, 1917. Second rapport fait par ordre du colonel Hauser, médecin d'armée, Bern, 1918; FAVRE E., *L'internement en Suisse des prisonniers de guerre malades ou blessés*, 1918-1919. Troisième rapport fait par ordre du colonel Hauser, médecin d'armée, Bern, 1919. Meer achtergrondinformatie over de internering in de archiefbestanden betreffende in Zwitserland opgerichte humanitaire organisaties ten behoeve van de Belgische oorlogsslachtoffers: Belgische Afdeling van het Hulpcomité voor Krijgsgevangenen in Bern (1915-1919) [I 448], Hulpbureau voor Krijgsgevangenen in Bern (1918) [I 449], Dienst voor Geïnterneerden van het Belgisch Gezantschap in Bern (1916-1919) [I 450], Centraal Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in Zwitserland (1915-1920) [I 451], Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Montreux (1916-1918) [I 452], Hulpcomité voor de Belgische Geïnterneerden in de regio Leysin (1917-1918) [I 453], Belgisch Bureau in Lausanne (1914-1920) [I 454], Tewelkstellingsdienst voor de Belgische Geïnterneerden in Lausanne (1916-1919) [I 455], Vaderlandslievende Unie van Geïnterneerden en Krijgsgevangenen in Genève (1915-1918) [I 456] en Documentatie verzameld door Fernand Peltzer (1911-1915) [I 457].

verschillende kampen gezonden werden om de gemoederen te bedaren en de orde en discipline te herstellen. Vanuit Berlijn werd gezorgd voor de noodzakelijke bevoorrading. Op dat moment hadden een aantal landgenoten, die door de Duitse soldatenraden vrijgelaten waren, reeds op eigen houtje de terugtocht aangevangen. Vaak strandden deze plantrekkers ergens 'in the middle of nowhere' zonder bestaansmiddelen met alle gevolgen van dien. De verantwoordelijken van de Hulpcomités bleven meestal trouw op post en droegen hun steentje bij aan de organisatie van de repatriëring. Ondanks grote logistieke problemen werden tussen november 1918 en februari 1919 282 Belgische officieren en 40.007 soldaten gerepatriëerd. In dit cijfer waren de Belgen die op eigen houtje huiswaarts keerden niet meegerekend. Bovendien verkoos een klein aantal Belgen in Duitsland te blijven om professionele, politieke of amoureuze redenen (149 krijgsgevangenen en 125 burgers volgens de officiële cijfers).

Uit historisch onderzoek blijkt dat de levensomstandigheden in de krijgsgevangenkampen ronduit slecht waren wat onder andere blijkt uit het hoog sterftcijfer en de vele epidemieën die uitbraken. Vlektyphus, cholera en vooral tuberculose vormden een groot probleem. Door de lange opsluiting en de verveling hadden veel gevangenen, naast heimwee, ook te kampen met psychologische problemen zoals depressie, apathie en zenuwziekten. Vaak bleven de bepalingen van het volkenrecht dode letter en leefden de krijgsgevangenen in ongunstige omstandigheden (huisvesting in gammele barakken, ontoereikende voeding door de continentale blokkade, geringe medische zorg, slechte hygiëne en vooral zware arbeid in de zgn. Arbeidskommando's). Er werd dan ook door alle oorlogsvoerende partijen een hevige propaganda gevoerd over de behandeling van de krijgsgevangenen.⁷

Tenslotte dienen we op te merken dat er indertijd geen strikte onderverdeling tussen krijgsgevangenen (militairen) en politieke gevangenen (burgers) werd gemaakt. De 'burgerlijke' gevangenen (waaronder een beperkt aantal vrouwen en kinderen) zaten vaak samen met de militairen in dezelfde kampen, genoten dezelfde behandeling en waren eveneens beschermd door de Conventie van Den Haag. Er is dus niet enkel over de krijgsgevangenen informatie te rapen in de archieven maar ook over de Belgische burgers die opgesloten zaten in Duitsland. Een bijzonder geval vormen de 'burgerlijke' gevangenen die door de bezetter opgesloten werden in de gevangenis van Diest. Sinds maart 1918 werd de vesting in Diest immers gebruikt als gevangenis. Een aantal Belgische burgers uit de overbevolkte kampen in Holzminden en Senne werden naar Diest overgebracht. Verder werden hier ook jongeren opgesloten die opgepakt

---

7 BECKER A., *Oubliés de la grande guerre. Humanitaire et culture de guerre 1914-18. Populations occupées, déportés civils et prisonniers de guerre*, Parijs, 1998; SPEED R.B., *Prisoners, diplomats and the great war. A study in the diplomacy of captivity*, Londen, 1990; COOL K., *Het leven van de Vlaamse krijgsgevangenen in Duitsland in de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, ARA, 2002; Commission d'enquête sur les violations des règles du droit des gens, des lois et des coutumes de la guerre, *Rapports et documents d'enquête, deuxième volume, rapports sur les déportations des ouvriers belges et sur les traitements infligés aux prisonniers de guerre et aux prisonniers civils belges*, Brussel, 1923, p. 339-620.

werden tijdens hun poging om de grens met Nederland te overschrijden, om op die manier het Belgische leger te vervoegen. Ook zij vielen onder de bepalingen van de Conventie van Den Haag en ze konden dus hulppakketten ontvangen van de liefdadigheidsorganisaties voor krijgsgevangenen.

BEVOEGDHEDEN EN ACTIVITEITEN

Aanvankelijk functioneerde er een Frans-Belgisch Hulpcomité in het krijgsgevangenkamp van Soltau [gelegen in de huidige deelstaat Nedersaksen]. Spoedig werd een autonoom Belgisch Hulpcomité opgericht (Comité de bienfaisance) door Julien Vrancken (voorzitter), Emile Henry (schatbewaarder) en Fernand Wagemans (secretaris). In 1916 verving Nicolas Janssens de secretaris. Albert Gelise en Henri Heyne werden aangesteld als gewone leden. In december 1916 werd de samenstelling van het Hulpcomité volledig gewijzigd. Pierre Gilbert werd voorzitter, Arthur Stievenart vice-voorzitter, Léon Vitry en Gustave Masson secretaris, Edgard Leroux schatbewaarder, Lambotte en Carle magazijnier. Fernand Brassine en Arthur Collignon werden aangesteld als commissarissen. Zij controleerden of alle operaties volgens het boekje verliepen. De verkiezingen georganiseerd op 23 december 1917 bevestigden het mandaat van deze leden met grote meerderheid. In de loop van 1918 werd Léon Vitry verkozen tot voorzitter, Victor Duchesne tot vice-voorzitter, Alfred Vande Wiele tot secretaris, Alfred Lambotte tot schatbewaarder en Raoul Hoffe en Jean Meuwis tot leden. Georges Begon en Arthur Collignon werden aangesteld als commissarissen. In principe werden de Belgen geholpen door de Londense hulporganisatie '*Relief for Belgian prisoners in Germany*'.

Soltau stond bekend als 'le camp des Belges'. In 1915 verbleven er naar schatting 20.000 landgenoten. Soltau was immers een soort transitkamp. Vaak verbleven de gevangenen maar enkele dagen in het kamp alvorens naar één van de honderden Arbeidskommando's te vertrekken. In juni 1916 werden 16.000 Belgen opgevangen in Soltau. In september 1916 werd het kamp te Celle geëvacueerd. Een groot aantal gevangenen werd overgebracht naar Soltau. In januari 1917 werd het kamp van Munster (in Hannover) eveneens bij Soltau gevoegd. Begin 1917 telde het kamp 15.000 Belgen. De volgende cijfers werden teruggevonden: in oktober 1917: 12.562 Belgen, in mei 1918: 13.124 Belgen en in oktober 1918: 11.401 Belgen. Na de wapenstilstand bleven de leden van het Hulpcomité trouw op post. Vele krijgsgevangenen trachtten op eigen houtje naar hun vaderland terug te keren. De repatriëring werd pas aangevat op 28 december 1918 o.l.v. de luitenanten Van den Heede en Bailleul. Maar reeds op 13 januari 1919 verlieten de laatste landgenoten het kamp. Te vermelden valt nog het feit dat een 100-tal Belgen uit dit kamp in Duitsland verkoos te blijven.

Het kamp was enorm uitgestrekt en degelijk uitgerust met een ziekenhuis, scholen, kapellen, eetzaal, bibliotheken, een theater, een bioscoop en zelfs tavernes. Er werd tevens een gevangenenbladje uitgegeven: '*Les camps du Hanovre*'. Om geld in het bakje te brengen, richtte het Belgisch Hulpcomité het

'Œuvre des colonies' op. Deze organisatie baatte de bioscoop en verscheidene tavernes uit. De opbrengsten werden aangewend om behoeftige gevangenen in de Arbeidskommando's, die vaak moerassen in de buurt moesten droogleggen, een extraatje te gunnen. Ook zieke gevangenen en gevangenen die terugkeerden uit de Arbeidskommando's werden bijgestaan. Het Hulpcomité zorgde voor de correcte distributie van de individuele en collectieve colli's die opgestuurd werden door de verschillende hulporganisaties. Hiervoor werd een uitgebreide briefwisseling gevoerd met deze hulporganisaties. Het Hulpcomité moest de namen van hulpbehoevende of getransfereerde gevangenen doorgeven en klachten melden. Het magazijn en de financiën werden minutieus beheerd. Het Hulpcomité had een aparte dienst die zich enkel bezighield met de brooddistributie.

ARCHIEF

GESCHIEDENIS

Bij de repatriëring van de krijgsgevangenen uit Duitsland vroeg de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen uitdrukkelijk om de archieven van de Belgische Hulpcomités te verpakken en mee naar België te brengen om ze bij haar te deponeren. Ook de boeken, gezelschapspelen en cultusvoorwerpen van de krijgsgevangenen moesten naar België verzonden worden. Alle pakken en archieven werden verzameld in het kamp van Friedrichsfeld en spoorden van daaruit in april 1919 per trein naar België.

VERWERVING

Vermoedelijk werd het archief op 17 november 1924 door de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen overgedragen aan de Commissie voor de Oorlogsarchieven (E 1455). In het Algemeen Rijksarchief te Brussel werden de archieven van de hulpcomités ten onrechte opgenomen in het archiefbestand van de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen. In 1991 werd een plaatsingslijst én een nadere toegang opgesteld van dit deelarchief. Bij de herinventarisatie van dit bestand in 2008 werden de archieven van deze zelfstandige archiefvormers ontsloten via een afzonderlijke inventaris.

Inhoud en structuur

INHOUD

We moeten de onderzoeker echter waarschuwen dat over het dagelijkse leven in de kampen en de behandeling door de Duitsers vrij weinig informatie te vinden is. Alle briefwisseling werd immers streng gecensureerd waardoor er enkel informatie over de bevoorrading voorhanden is in deze archieven.

ORDENING

We opteerden ervoor om het archiefbestand op basis van de organisatie-structuur te ordenen. Het Hulpcomité functioneerde immers zoals een heuse administratie en was opgedeeld in verschillende diensten: het algemeen secretariaat, de boekhoudingsdienst, de levensmiddelen- en kledingdienst, de brooddienst, de dienst voor ziekenzorg en de klachtendienst. Het algemeen secretariaat werd in rubrieken onderverdeeld op basis van de taken: archiefbeheer, interne organisatie, relaties onderhouden met de kamp-overheden, samenwerken met de hulporganisaties, inlichtingen verstrekken, onderwijs inrichten en meehelpen aan de organisatie van de repatriëring. De boekhouding was erg beperkt en behoefde geen verdere onderverdeling. De archieven van de levensmiddelen- en kledingsdienst werden opgedeeld in het secretariaat, het magazijn, de dienst voor verzending naar de Arbeidskommando's en de controledienst. De archieven van de brooddienst werden op basis van hetzelfde stramien geordend (secretariaat, magazijn, verzending naar de Arbeidskommando's en controledienst). De dienst voor ziekenzorg en de klachtendienst behoefden evenmin een ingewikkelde indeling. De archieven van het 'Œuvre des colonies', een nevenorganisatie van het Hulpcomité, werden eveneens opgenomen in deze inventaris.

Beschrijving van de series en archiefbestanddelen

A. ALGEMEEN SECRETARIAAT

1. ARCHIEFBEHEER

- 1 Inventaris van het archief (opgesteld bij de terugkeer naar België). (1919). 1 stuk

2. INTERNE ORGANISATIE

- 2 Dossier inzake de organisatie en werking van het hulpcomité (rapporten, omzendbrieven, lijsten en notulen). 1916-1918. 1 pak

- 3 Dossier inzake de organisatie en resultaat van de verkiezing van de leden van het Hulpcomité op 12 mei 1918. 1918. 1 omslag

3. RELATIES ONDERHOUDEN MET DE KAMPOVERHEDEN

- 4 Ingekomen brieven en omzendbrieven van de Zahlstelle (betaalkantoor) te Soltau i.v.m. betalingen en geldwissel. 1915-1918. 1 pak

4. SAMENWERKEN MET DE HULPORGANISATIES

- 5 Omzendbrieven van het Hulpbureau voor Krijgsgevangen in Bern. 1915-1917. 1 omslag

- 6 Dossier inzake de samenwerking met het Internationaal Liefdewerk voor Gewonden en Krijgsgevangenen in Maastricht. 1916. 1 omslag

7 - 15 INGEKOMEN BRIEVEN VAN DE HULPORGANISATIES. 1915-1918.

- 7 Nrs. 1-75 (10 juni 1915 - 22 december 1915; met klapper). 1 omslag

- 8 76-200 (30 december 1915 - 24 mei 1916; met klapper). 1 pak

- 9 201-330 (8 mei 1916 - 11 augustus 1916; met klapper).

---

		1 pak
10	331-515 (11 augustus 1916 - 23 november 1916).	1 pak
11	516-645 (11 november 1916 - 28 december 1916).	1 pak
12	2 januari 1917 - 20 april 1917.	1 pak
13	2 mei 1917 - 29 september 1917.	1 pak
14	1 oktober 1917 - 31 maart 1918.	1 pak
15	1 april 1918 - 7 november 1918.	1 pak
16	Ingekomen brieven van diverse afzenders. 1916-1918.	1 pak
	17 - 21 BRIEVENBOEKEN MET MINUTEN VAN UITGAANDE BRIEVEN. 1915-1917.	
17	21 juni 1915 - 18 december 1915 (zonder klapper).	1 deel
18	28 december 1915 - 13 juni 1916 (met klapper).	1 deel
19	14 juni 1916 - 22 september 1916 (zonder klapper).	1 deel
20	22 september 1916 - 17 januari 1917 (zonder klapper).	1 deel
21	17 januari 1917 - 26 maart 1917 (met klapper).	1 deel
22	Minuten van uitgaande brieven. 1917-1918.	1 pak
23	<i>5. INLICHTINGEN VERSTREKKEN</i> Staten van behoeftige gevangenen. 1915-1916.	1 pak

-
- 24 Lijsten van de Arbeidskommando's ressorterend onder het kamp Celle en later overgenomen door Soltau. (1916).
2 stukken
- 25 Staat van de Arbeidskommando's met opgave van het aantal Belgen. 1918.
1 deel
- 26 Staten van de gevangenen die terugkwamen en vertrokken naar de Arbeidskommando's. 1918.
1 pak
- 27 Duitse lijsten van gevangenen in het kamp van Soltau die getransfereerd werden naar een ander kommando of overleden waren. 1918.
1 pak
- 28 Lijst van de Arbeidskommando's z.d.
1 deel
- 29 Register van de Arbeidskommando's met opgave van de vertrouwenspersoon en van het aantal Belgen. Z.d.
1 deel
- 30 Alfabetisch register van de behoeftige gevangenen. Z.d.
1 deel
- 31 *6. ONDERWIJS INRICHTEN*
Brievenboek met minuten van uitgaande (aanplak)brieven i.v.m. de Belgische School. 1916.
1 deel
- 32 Schrift met aantekening van de elektriciteitslessen van Maurice Kotter. Z.d.
1 deel
- 33 Lijsten van de boeken gekregen voor de bibliotheek. 1916.
2 stukken
- 34 Uitleenregister van de bibliotheek. Z.d.
1 stuk
- 35 *7. MEEHELPEM AAN DE ORGANISATIE VAN DE REPATRIËRIING*
Alfabetisch register van de gerepatriëerde gevangenen. 1918-1919.
1 deel

- 36 Staat van de distributie van levensmiddelen aan de officieren die lid van de repatriëringscommissie. 1918-1919. 1 katern
- 37 Staten van gerepatrieerde gevangenen. (1918-1919). 1 deel

- 38** B. BOEKHOUDING
Kasboeken van de verkoop van levensmiddelen. 1916-1917.
2 delen
- 39** Kasstukken. 1917.
1 pak

C. LEVENSMIDDELEN- EN KLEDINGDIENST

1. SECRETARIAAT

- 40 Registers van de distributie van colli's verzonden door het Belgisch Inlichtingsbureau voor Krijgsgevangenen en Geïnterneerden in Brussel en andere hulporganisaties. 1916. 2 delen
- 41 Registers van de verdeling van kleding en ondergoed. 1916-1918. 2 delen
- 42 Register van de distributie van individuele colli's. 1916-1919. 1 deel
- 43 Registers waarin aantekening werd gehouden van de ontvangst en distributie van hulpgoederen. 1916-1919. 3 delen
- 44 Ingekomen brieven vanwege dhr. Potten, lid van het Belgisch Hulpcomité van Oberhode. 1917. 1 omslag
- 45 Dossier inzake de hulpverlening van de burgerlijke gevangenen. 1917. 1 omslag
- 46 Ingekomen brieven waarbij volmacht werd verleend aan derden. 1917-1918. 1 omslag
- 47 Staten van de verdeling van militaire uniformen. 1917-1918. 1 pak
- 48 Ingekomen brieven vanwege de Hulpcomités van de andere kampen. 1917-1918. 1 omslag
- 49 Alfabetische registers van de distributie van kleding, ondergoed en levensmiddelen. (1917-1918?). 1 deel
- 50 Registers waarin aantekening werd gehouden van de vraag naar kleding. 1918. 2 delen
- 51 Register van de verdeling van kleding en schoenen. 1918. 1 deel

-
- 52 Staten van de distributie van schoenen. 1918. 1 omslag
- 53 Register van de soepbedeling. 1918. 1 deel
- 54 Vrachtbrieven van ontvangen zendingen. (1917-1919). 1 pak
2. MAGAZIJN
- 55 Dossier inzake het beheer van het magazijn. 1916 en 1918. 1 pak
- 56 Magazijnboeken van de ontvangst en verdeling van kleding. 1916-1919. 2 delen
- 57 Magazijnboek van het detailmagazijn en van het stationsmagazijn. 1918. 1 deel
- 58 Magazijnboek van de verdeling van levensmiddelen. 1918. 1 deel
- 59 Magazijnboek van de ontvangst van levensmiddelen. 1918-1919. 1 deel
- 60 Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van levensmiddelen 1918-1919. 1 deel
3. VERZENDING NAAR DE ARBEIDSKOMMANDO'S
- 61 Agenda van uitgaande brieven aan de afgevaardigden in de Arbeidskommando's. 1916-1917. 1 deel
- 62 Indicateur van de ingekomen en uitgaande brieven aan de Arbeidskommando's (nrs. 1-668). 5 januari 1916-18 september 1916. 1 deel
- 63 63 - 65 BRIEVENBOEKEN MET MINUTEN VAN UITGAANDE BRIEVEN AAN DE ARBEIDSKOMMANDO'S. 1916-1918. 23 september 1916 - 15 februari 1917.

---

		1 deel
64	15 februari 1917 - 14 januari 1918.	1 deel
65	17 januari 1918 - 23 december 1918.	1 deel
66	Kopieboek met minuten van uitgaande brieven i.v.m. de bevoorrading van de Arbeidskommando's. 1916-1918.	1 deel
67	Brievenboek met korte inhoud van de minuten van uitgaande brieven aan de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918.	1 deel
68	Ingekomen brieven vanwege de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1918-1919.	1 pak
69	Alfabetische registers van de Arbeidskommando's. (1915-1918).	7 delen
70	70 - 85 DOSSIERS INZAKE DE HULPVERLENING AAN DE KRIJGSGEVANGENEN IN DE ARBEIDSKOMMANDO'S. 1915-1918. Beginnende met de letter A.	1 omslag
71	B.	1 pak
72	C.	1 pak
73	D.	1 pak
74	E-F.	1 pak
75	G.	1 pak
76	H.	1 pak
77	K.	1 pak

---

		1 pak
78	L.	1 pak
79	M.	1 pak
80	N-O.	1 pak
81	P-R.	1 pak
82	S.	1 pak
83	T-U.	1 pak
84	W.	1 pak
85	Diverse kleine Arbeidskommando's.	1 pak
86	Regiser van de verzendingen van levensmiddelen naar de Arbeidskommando's. 1915-1916.	1 deel
87	Dossier inzake de distributie van uniformen aan de gevangenen in de Arbeidskommando's. 1916-1917.	1 omslag
88	Overzichtformulieren van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1916-1918.	1 pak
89	Ingevulde formulieren van de verdeling van kleding en ondergoed aan de behoeftige gevangenen in de Arbeidskommando's. 1917.	1 pak
90	Registers van de verzendingen naar de Arbeidskommando's. 1917-1918.	2 delen
91	Overzichtformulieren van de verzendingen per kommando (met klapper). (1918?).	1 pak

---

4. CONTROLEDIENST

- 92 Voor ontvangst getekend register van de distributie van kleding.
1916. 1 deel
- 93 Voor ontvangst getekend register van de verdeling van colli's aan
behoefteige gevangenen. 1916. 1 deel
- 94 Voor ontvangst getekend register van de verdeling van
hulpgoederen aan behoefteige gevangenen. 1917-1918. 1 deel
- 95 Voor ontvangst getekende registers van de verdeling van colli's.
1917-1918. 4 delen
- 96 Voor ontvangst getekende registers van de verdeling van
ondergoed. 1917-1918. 3 delen
- 97 Voor ontvangst getekend registers van de verdeling van melk.
1917-1919. 2 delen
- 98 Voor ontvangst getekende staten van de verdeling van
hulpgoederen. 1917-1918. 1 pak
- 99 Voor ontvangst getekende registers van de verdeling van kleding
en schoenen. 1918. 2 delen
- 100 Voor ontvangst getekend register van de verdeling van
levensmiddelen in het kamp, het lazaret en de Reitschule. 1918. 1 deel
- 101 Ontvangstlijsten van de verdeling van kleding. 1918. 1 pak
- 102 Voor ontvangst getekend register van de verdeling van
levensmiddelen na de wapenstilstand. 1918. 1 deel
- 103 Voor ontvangst getekende staten van de distributie van
levensmiddelen. Januari 1919.

D. BROODDIENST

1. SECRETARIAAT

- 104 Dossier inzake de werking van de brooddienst. 1916-1918.
1 omslag
- 105 Indicateur van de uitgaande brieven. 1916-1918.
1 deel
- 106 106 - 110 MINUTEN VAN UITGAANDE BRIEVEN. 1916-1919.
Aan de kampcommandant. 1916-1918.
1 omslag
- 107 Aan de Belgische Middendienst voor de Krijgsgevangenen in Le
Havre (met indicateur). 1916-1919.
1 omslag
- 108 Aan de 'Fédération national d'assistance aux prisonniers de guerre'
in Parijs (met indicateur). 1916-1918.
1 omslag
- 109 Aan de firma 'Natural-Lecoutre' te Bazel die instond voor het
transport. 1916-1918.
1 omslag
- 110 Aan majoor Degolz van de Belgische Missie in Berlijn. 1918.
2 stukken
- 111 Register van de ontvangst van beschuiten. 1916-1919.
1 deel
- 112 *2. MAGAZIJN*
Magazijnboek van de ontvangst en verdeling van beschuiten. 1917.
1 deel
- 113 Magazijninventaris. 1917-1918.
1 deel
- 114 *3. VERZENDING NAAR DE ARBEIDSKOMMANDO'S*
Registers van de broodverzending naar de Arbeidskommando's.
1916-1918.
29 delen
- 115 Overzichtformulieren van de verzendingen van beschuiten naar de

---

Arbeidskommando's. 1916-1918.

1 pak

116

Borderellen van de verzending van beschuiten door de 'Fédération nationale d'assistance aux prisonniers de guerre militaires et civils' in Parijs en Bazel. 1916-1918.

1 pak

- 117** E. KLACHTENDIENST
Agenda van de ingekomen klachten en antwoorden over niet-ontvangen broden. 1917-1918. 1 deel
- 118** Register waar de klachten omtrent niet-ontvangen broden werden opgetekend. 1917-1918. 1 deel
- 119** Ingekomen brieven betreffende klachten en vragen gericht aan de Soldatenraad van Soltau. December 1918 - januari 1919. 1 omslag

-
- 120** F. DIENST VOOR ZIEKENZORG
Registers van de verdeling van hulpgoederen aan de gevangenen in het hospitaal. 1917-1918. 3 delen
- 121** Voor ontvangst ondertekend register van de verdeling van levensmiddelen aan de zieken in het lazaret. 1918. 1 deel
- 122** Ontvangstlijsten van de verdeling van levensmiddelen aan de zieken in het lazaret. 1918. 1 omslag
- 123** Register van de verdeling van hulpgoederen aan de gevangenen in het lazaret en de gevangenis. 1918. 1 deel
- 124** Overzichtformulieren van de distributie van hulpgoederen aan de gevangenen in hospitaal en de Reitschule. 1918-1919. 1 omslag

G. ŒUVRE DES COLONIES

1. ORGANISATIE

- 125 Statuten en notulen van de vergaderingen. 1915-1918. 2 delen
- 126 Dossier inzake de werking van het 'Œuvre des Colonies'. 1915-1918. 1 pak
- 127 Ingekomen brieven van het 'Œuvre des Colonies' en van het 'Œuvre du lait aux malades'. 1916-1917. 1 omslag
- 128 Dossier inzake hulpverlening aan de gevangenen in de Arbeidskommando's met informatie over de aard van het werk en het aantal gevangenen. 1916-1918. 1 omslag
- 129 - 132 DOSSIERS INZAKE HULPVERLENING AAN DE GEVANGENEN TEWERKGESTELD IN DE ARBEIDSKOMMANDO'S. 1916-1918.
- 129 A-D. 1916-1918. 1 pak
- 130 E-H. 1916-1918. 1 pak
- 131 K-R. 1916-1918. 1 pak
- 132 S-W. 1916-1918. 1 pak
- 133 Akkoord tussen het 'Œuvre des Colonies' en de muzikanten i.v.m. de organisatie van concerten. 1918. 1 stuk
2. BIOSCOOP
- 134 Programma van de bioscoop- of theatervoorstellingen. 1916. 1 deel
- 135 Kasboek van de inkomsten van de bioscoopvoortoningen. 1917-1918. 1 deel

-
- 136   Formulieren met overzicht van de verkochte tickets en van de inkomsten van bioscoop 'Marie-José'. 1917-1918. 1 omslag
- 137   Programma's van bioscoopvoorstellen en concerten in bioscoop 'Marie-José'. 1917-1918. 1 omslag
3. TAVERNE
- 3.1. BOEKHOUDING
- 138   Kasboeken van de inkomsten van de taverne aan de bioscoop. 1916. 5 delen
- 139   Kasboeken van de inkomsten van taverne 'Marie-José'. 1916-1917. 8 delen
- 140   Kasboeken van de tabakswaaren (te koop aangeboden in de taverne). 1916-1917. 4 delen
- 141   Kasboek van de oude en de nieuwe taverne. 1917. 1 deel
- 142   Kasboeken van de inkomsten van de beide tavernes. 1917-1918. 4 delen
- 143   Kasboeken van de kleine taverne. 1917-1918. 2 delen
- 3.2. MAGAZIJN
- 144   Inventaris van het materiaal en de voorraad van de taverne. 1916. 1 deel
- 145   Magazijnboeken van de taverne. 1916-1918. 6 delen
- 146   Magazijnboek van 'Bar 25'. 1917. 1 deel